

**BOHUSLÄNS
MUSEUM**

LL 158 SANDÖ – ETT KULTURARV

LL 158 Sandö är en av de sista stora träfiskebåtar som finns kvar i Bohuslän. Båttypen har kommit att bli en symbol för landskapet, men idag är den ett kulturarv på väg att försvinna.

Sandö har sedan 1972 ägts av fiskaren Klas Berntsson, Grundsund. I maj 2011 skänkte han den till Bohusläns museum. Avsikten är att Sandö skall visas i den båthall som museet planerar att bygga.

Båten är väl underhållen, och den gamla skansen i fören finns kvar i originalskick. Sandö står med på Statens maritima museers lista över kulturhistoriskt intressanta och bevarandevärda fiskefartyg.

DE VITA SVANARNA

Det var efter första världskriget som båtvarven i Bohuslän började få beställningar på en ny generation fiskebåtar. De var konstruerade för motordrift och avlöste de seglande kuttrar som köpts in från England årtiondena runt 1900. Storhetstiden kom under 1930-, 40- och 50-talen. Träfiskebåtarna var välkända i hamnarna runt det nordiska havet. Danskar och norrmän kallade dem "de vita svanarna". Totalt fanns 1 400 stycken.

Sandö byggdes 1948 på Löfbergs varv i Rönnäng på Tjörn, ett av de anrika bohuslänska varven. Ägaren Tore Löfberg arbetade utan ritningar, enligt tusenårig hantverkstradition. Skrovet är av ek, längden 24,6 m (82 fot) och bredden 6,6 m. Djupet under vattenlinjen är 3,6 m, höjden över är 2,5. Masten reser sig 11 m över däck. Som nybyggd var Sandö Sveriges största fiskebåt. Motorn är en B&W Alpha diesel 660 hk. Det är Sandös tredje motor, insatt 1988. Den avlöste en av samma märke, insatt 1955. Första motorn var en June-Munktell, en 3-cylindrig tändkulemotor. Det var tändkulemotorerna som gav ifrån sig det klassiska dunket, särpräglat för varje båt.

SKARPSILL, TORSK OCH RÄK

Storbackefisket skedde på sommaren, resten av året gick Sandö som fölgebåt åt mindre båtar som fiskade skarpsill vid Bohuskusten. Men från 1984 ägnades januari – mars i stället åt att tråla efter torsk i Östersjön. Simrishamn och Karlskrona blev nya kajplatser och man tog bilen hem på helgerna. Även Gotland var bas en tid och då var det flyg från Visby som gällde. När storbackefisket tog slut 1992 kompletterades torskfisket huvudsakligen av räktrålning i Skagerrak.

STORBACKEFISKET

Allt ifrån 1949 deltog Sandö i det krävande storbackefisket efter långa i farvattnen kring Shetlandsöarna. Dit hade fiskare från Tjörn, Orust och Skaftö gått sedan 1870-talet. På ett par fiskeresor under sommarhalvåret kunde man tjäna en god del av årsinkomsten.

Storbackan bestod av hoplänkade linor med tillsammans tusentals krok som agnats för hand, vanligen med makrill. Länken var uppåt tre landmil. Den sattes ut på havsbotten, 100–400 meter ner. Efter ett par timmar började man ta ombord länken, det tog drygt 12 timmar. Lången rensades, för att sedan saltas eller isas. Besättningen fick inte många timmars sömn per dygn, och maten kastade man i sig i all hast. Så höll det på i en månads tid. Sen for man hem och lossade fångsten, som bereddes till lutfisk.

När Klas Berntsson och två andra Grundsundsfiskare köpte Sandö från Käringön 1972, var båten utrustad för långafiske. En handfull bohusläningar höll ännu traditionen levande. Och Klas var en av dem, med sju mans besättning, så småningom inklusive sonen Ragnar. Vid 1980-talets mitt sjönk lönsamheten och Sandö blev då ensam båt från Sverige. Han – för Sandö är en han – följdes med spänning och vemod av journalister och allmänhet. Under 43 somrar i obruten följd, ända fram till 1992, gick Sandö på storbackefiske, mest av alla svenska båtar.

På Shetland kunde man söka hamn i t ex Baltasound eller Lerwick. Baltasound hade 1901–61 en svensk kyrka för storsjöfiskarna. Till minne av alla de bohusläningar som fiskat vid Shetland restes sommaren 2000 en minnessten i Baltasound. Bohusläns museum medverkade vid ceremonin, och representant för Svenska Västkustfiskarnas Centralförbund var Klas Berntsson.

När storbackefisket upphört fick Bohusläns museum ta emot en del av Sandös utrustning. Den visas nu i basutställningen Kustland.

SANDÖ – ETT MUSEIFÖREMÅL

De senaste årtiondena har fiskenäringen upplevt stora problem och omställningar. Överfiskning av vissa arter har gjort att fiskeflottan i EU drastiskt minskats. Träfiskebåtarna kan inte längre konkurrera, de är tungarbetade och omoderna. Det är dags för Sandö att sluta fiska, och istället förhoppningsvis bli museiföremål.

Fram till det att Bohusläns museum kan sätta planerna på en ny båthall i verket, och det tillskapats resurser att ta in Sandö, kommer båten att ligga kvar i Grundsund.

Vill du vara med och bevara Sandö,
hör av dig till Klas Berntsson tel 0523-217 26, 0706-79 31 94
eller Bohusläns museum: ann-marie.brockman@vgregion.se

Information kommer även på:
www.bohuslansmuseum.se/sando